

De Reeks

een serie publicaties voor vernieuwend onderwijs

DATplus extra – Levend Taalonderwijs en Referentieniveaus

Colofon

Tekst werkgroep Levend Taalonderwijs

Marion Setz

Mariska van der Kloet

Mirjam Arentsen

Freek Velthausz

Jimke Nicolai

Opmaak:

Mariska van der Kloet

Eindredactie:

Jimke Nicolai

Uitgave:

Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV)

De Freinetvereniging

Verspreiding en verkoop:

Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV)

De Freinetvereniging

Stichting Levend Leren

Oude Pekela, mei 2025

Nederlandse
Jenaplan
Vereniging

Inhoud

Voorwoord	3
De referentieniveaus voor taal	4
<i>Waar gaat het in de referentieniveaus taal over?</i>	4
<i>Wat wordt er van scholen gevraagd bij de toepassing van het referentiekader?</i>	5
De leerlijnen Levend Taalonderwijs (DATplus) en de referentieniveaus	6
<i>Verantwoording referentieniveaus en werken met DATplus</i>	30
<i>Taalverzorging en begrippen</i>	36
Tenslotte	44

Voorwoord

Referentiekader Taal en het werken met de leerlijnen van Dat plus.

DAT plus omvat een set van 23 leerlijnen, bouwstenen die dienen als fundamenteën voor Levend Taalonderwijs. Deze leerlijnen zijn zorgvuldig ontwikkeld en voldoen ruimschoots aan de gestelde kerndoelen. In 2014 heeft de SLO, in opdracht van de inspectie en de Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV) en de Freinetbeweging, een grondige analyse uitgevoerd. De resultaten van dit onderzoek bevestigden dat het gebruik van de leerlijnen van DAT plus alle kerndoelen adequaat dekt.

Maar ondertussen werd er wel een wet aangenomen die in plaats van richtinggevende kerndoelen zich focuste op de zaken die echt getoetst en dus gekend zouden worden: de referentieniveaus werden een begrip in onderwijsland.

Voor taal zijn er voor de basisschool 2 niveaus:

1F is het fundamentele niveau

2F is het niveau waarnaar je streeft

Er zijn voor taalonderwijs referentieniveaus geformuleerd voor deze onderwerpen:

- Mondelinge taalvaardigheid
- Leesvaardigheid
- Schrijfvaardigheid
- Begrippenlijst en taalverzorging

De vraag hoe je er nu voor zorgt dat je verantwoord werkt aan de wettelijk vastgestelde referentiedoelen, is in Dat's Andere Taal en ook DAT plus niet uitgewerkt. In deze aanvulling geven we daar wel een antwoord op. Kort samengevat is dat: werk met volle inzet en plezier aan de 23 (maar minder mag hoor) leerlijnen voor Levend Taalonderwijs. Want daarin komt alles aan de orde. In deze publicatie maken we zichtbaar hoe het zit.

De referentieniveaus voor taal

Waar gaat het in de referentieniveaus voor taal over?

Hierboven noemden we al dat er voor taal voor vier gebieden referentieniveaus zijn ontwikkeld. Deze vier domeinen zijn weer verder uitgewerkt in sub-domeinen.

Domein 1: Mondelinge taalvaardigheid.

Het gaat om gespreksvaardigheid, luistervaardigheid en spreekvaardigheid.

Domein 2: Leesvaardigheid.

Het gaat om lezen van zakelijke teksten en lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten.

Domein 3: Schrijfvaardigheid.

Het gaat om het schrijven van creatieve en zakelijke teksten.

Domein 4: Begrippenlijst en taalverzorging.

In de begrippenlijst staan begrippen en concepten die leerlingen en leraren nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen. Bij taalverzorging gaat het om zaken die in dienst staan van een verzorgde schriftelijke taalproductie: grammatica, spelling en er staan begrippen in die leerlingen moeten kunnen gebruiken op de verschillende niveaus.

De beschrijving van de referentieniveaus kent voor mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid en schrijfvaardigheid een structuur die bestaat uit een algemene beschrijving en vervolgens een beschrijving wat een leerling moet kunnen. Het domein begrippenlijst en taalverzorging kent een andere structuur. Hierin wordt meer gedetailleerd beschreven wat er van leerlingen wordt verwacht bij grammatica en spelling en er staan begrippen in die leerlingen moeten kunnen toepassen.

Wat wordt er van scholen gevraagd bij de toepassing van het referentiekader?

In de eindtoetsing, doorstroomtoetsing wordt er onderzocht op welk niveau de kinderen in de school presteren. Afhankelijk van je schoolweging is het percentage kinderen dat 2F 'moet' halen vastgesteld en er wordt vanuit gegaan dat bijna iedere leerling het fundamentele niveau 1F haalt. Van scholen wordt verwacht dat ze op basis van het zogenaamde onderwijsresultatenmodel zelf bepalen hoe ze toewerken naar het meest optimale niveau. Het is wel bijzonder dat er voor taal bij de resultaten alleen maar gekeken wordt naar (begrijpend) lezen, taalverzorging. Er zijn immers referentieniveaus vastgesteld voor 4 domeinen. De inspectie schrijft dat verwacht mag worden dat 85% 1 F haalt aan het eind van de basisschool, en dat je ernaar zou moeten streven dat 65 % 2F haalt. Die grenzen noemen ze de signaleringswaarde. De inspectie weet dat er maatwerk geleverd moet worden door scholen. Er zijn grote verschillen in situaties, populaties, achtergronden. Die 65 % 2F is een nobel streven dat lang niet overal gehaald kan worden. Maar soms kan de lat hoger worden gelegd. De schoolweging is daarbij een belangrijke richtinggevende maat.

Op deze plekken kun je hier meer over lezen:

<https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/referentiekader-taal/>

<https://www.poraad.nl/kind-onderwijs/onderwijskwaliteit/aan-de-slag-met-het-onderwijsresultatenmodel - tab-indicatoren>

Bron: PO-Raad

De leerlijnen Levend Taalonderwijs (DATplus) en de referentieniveaus

Om de praktijk te ondersteunen, hebben we de referentieniveaus toegevoegd aan de leerlijnen. Voordat je hiermee aan de slag gaat, is enige uitleg nodig.

De DATplus taalleerlijnen zijn opgebouwd uit vier fases. Deze vier fases voldoen aan de referentieniveaus 1F en 2F. Door de referentiedoelen toe te voegen, wordt duidelijk welke doelen worden nagestreefd en welke vaardigheden worden ontwikkeld. Het werken met DATplus verandert niet; we hebben alleen inzichtelijk gemaakt aan welke referentiedoelen je werkt.

Sommige leerlijnen hebben geen gekoppelde referentiedoelen. Niet alle leerlijnen dragen direct bij aan het behalen van referentieniveaus op het gebied van taal. Dit komt doordat bepaalde leerlijnen zich richten op specifieke vaardigheden of kennis die niet expliciet zijn opgenomen in de referentieniveaus op het gebied van taal. Het is belangrijk te erkennen dat leerlijnen een breder scala aan doelen kunnen omvatten dan de referentieniveaus op gebied van taal en dat ze aanvullende waarde kunnen bieden in het onderwijsaanbod.

SPREKEN & LUISTEREN	leerlijn 1 BOEKPRESENTATIE	
	<i>fase 1</i>	Vertellen over een boek, meedoen in gesprekken <i>Verhaal, prentenboek, sprookje, versje, waar/niet waar gebeurd, hoofdstuk, hoofdpersoon, afloop</i>
	<i>fase 2</i>	Leeskring, filosoferen, voorbereiden en uitvoeren weeksluiting <i>Historisch verhaal, avonturenroman realistisch, fantastisch, historisch, humoristisch, ik-figuur, dialoog</i>
	<i>fase 3</i>	Verslagkring, actief samen voorbereiden van leeskring <i>SF, toekomstroman, psychologisch, raamvertelling, ik-boek, dagboekverhaal, hij/zijverhaal, climax, flashback, thema, strekking</i>
	<i>fase 4</i>	Actualiteitenkring, studiepresentatie, spreekbeurt
	<i>1F</i>	Kan alledaagse aspecten beschrijven, zoals mensen, plaatsen en zaken. Kan verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen. Kan een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren. Kan de hoofdlijn begrijpen van korte informatieve, instructieve en betogende teksten met een duidelijke structuur en voldoende herhaling. Kan eenvoudig, voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.
	<i>2F</i>	Kan in grote lijnen redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelingen en kan een kort verhaal vertellen. Kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. Kan vragen beantwoorden naar aanleiding van deze presentatie. Kan een helder gestructureerde voordracht, toespraak of les begrijpen over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied. Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.

SPREKEN & LUISTEREN	leerlijn 2 VERGADEREN	
	<i>fase 1</i>	spreek- en taaldurf ontwikkeld in kringen <i>voorzitter</i>
	<i>fase 2</i>	af en toe voorzitter zijn, de voorzitter geeft beurten <i>secretaris, verslag, voorstel, afspraak, klacht, felicitatie</i>
	<i>fase 3</i>	vergadering openen en sluiten, samenvatten, secretaris zijn en tijdbewaker <i>agenda, samenvatting, besluit, notulen, thema</i>
	<i>fase 4</i>	conclusies trekken, besluitenlijst maken, stemming regelen, zelfstandig vergaderen <i>agendapunt, conclusie, hoofdelijke stemming, schriftelijk stemmen</i>
	<i>1F</i>	Kan alledaagse aspecten beschrijven, zoals mensen, plaatsen en zaken. Kan verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen. Kan een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren. Kan de hoofdlijn begrijpen van korte informatieve, instructieve en betogende teksten met een duidelijke structuur en voldoende herhaling. Kan eenvoudig, voorgelezen of verteld verhaal begrijpen. Kan de hoofdpunten volgen en kan de eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten. Kan kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en een reactie geven. Kan in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en vragen en kan kritisch luisteren naar deze informatie. Kan informatie beoordelen en een reactie geven.
	<i>2F</i>	Kan in grote lijnen redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelingen en kan een kortverhaal vertellen. Kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. Kan vragen beantwoorden naar aanleiding van deze presentatie. Kan een helder gestructureerde voordracht, toespraak of les begrijpen over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied. Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen. Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning. Kan tijdens een discussie of overleg (op beleefde wijze) een probleem verhelderen, een overtuiging of mening, instemming of afkeuring uitdrukken en commentaar geven op de visie van anderen. Kan informatie vragen en geven aan instanties binnen en buiten school. Kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek.

SPREKEN & LUISTEREN	leerlijn 3 TONEELSPELEN	
	<i>fase 1</i>	weeksluiting in de groep, vrij spel, spelhoek, poppenspel, eenvoudige termen <i>speler, toneelspel, doen alsof, nadoen, weeksluiting, spelregels, poppenspel, bedenken</i>
	<i>fase 2</i>	meedoen aan vieringen, toneeltekst herkennen, naspelen, rollenspel, toneeltermen <i>kostuum, schmink, rol spelen, imiteren, publiek, viering, presentatie, rollenspel, thema, spelwerkelijkheid, fantasie, aankondigen</i>
	<i>fase 3</i>	speltekst schrijven, presenteren, evalueren (wat is goed, hoe kan 't beter), termen <i>attributen, decor, personage, pantomime, scène, opkomen, afgaan, toneellicht, schijnwerper, spel oefening, concentratie, toneeltekst, scenario, script, inspringspel</i>
	<i>fase 4</i>	teksten schrijven voor productie, werken aan afscheidsp productie, moeilijke termen <i>grime, souffleur, regisseur, draaiboek, aanwijzingen, stilspel, illusie, toneelproductie, afscheidsp productie, afscheidsvoorstelling, musical</i>
	1F	
	2F	

SPREKEN & LUISTEREN	leerlijn 4 ACTUALITEITENKRING	
	<i>fase 1</i>	in de kring vertellen wat je hebt meegemaakt, bij het onderwerp blijven en luisteren naar anderen <i>voorzitter, afsprakenschrift, klassenboek</i>
	<i>fase 2</i>	kunnen vertellen wat er in het nieuws is, vooral in de eigen omgeving <i>secretaris, gebeurtenis, krant, bericht, feit, mening, respect</i>
	<i>fase 3</i>	kunnen vertellen over het nieuws in Nederland <i>actualiteit, thema, nieuws, nieuwsitem, informatie, bronnen, opinie</i>
	<i>fase 4</i>	kunnen vertellen over het nieuws uit de hele wereld <i>bronvergelijking, argument, (be)argumenteren, standpunt, oordeel</i>
	<i>1F</i>	Kan alledaagse aspecten beschrijven, zoals mensen, plaatsen en zaken. Kan verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen. Kan een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren. Kan de hoofdlijn begrijpen van korte informatieve, instructieve en betogende teksten met een duidelijke structuur en voldoende herhaling. Kan eenvoudig, voorgelezen of verteld verhaal begrijpen. Kan hoofdpunten van korte en duidelijke berichten op radio en televisie en via internet begrijpen als onderwerp en context bekend zijn. Kan selectief luisteren om de benodigde informatie zoals openingstijden, adres, telefoonnummer te halen uit korte berichten. Kan de hoofdpunten volgen en kan de eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten. Kan kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en een reactie geven. Kan in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en vragen en kan kritisch luisteren naar deze informatie. Kan informatie beoordelen en een reactie geven.
	<i>2F</i>	Kan in grote lijnen redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelingen en kan een kort verhaal vertellen. Kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. Kan vragen beantwoorden naar aanleiding van deze presentatie. Kan een helder gestructureerde voordracht, toespraak of les begrijpen over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied. Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen. Kan de hoofdpunten begrijpen van (nieuws)berichten, documentaires, reclameboodschappen en discussieprogramma's over vertrouwde onderwerpen. Kan films en televisieseries geschikt voor de eigen leeftijd volgen. Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning. Kan tijdens een discussie of overleg (op beleefde wijze) een probleem verhelderen, een overtuiging of mening, instemming of afkeuring uitdrukken en commentaar geven op de visie van anderen. Kan informatie vragen en geven aan instanties binnen en buiten school. Kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek.

SPREKEN & LUISTEREN	leertijl 5 FILOSOFIEKRING	
	<i>fase 1</i>	meedoen, bij één onderwerp blijven en naar anderen luisteren <i>kring, onderwerp, echt-onecht</i>
	<i>fase 2</i>	vragen stellen, uitwisselen van gevoelens en meningen, respect voor andere meningen <i>waar-onwaar, feit, mening, respect, filosoferen</i>
	<i>fase 3</i>	argumenten gebruiken, zelf passende thema's inbrengen, goed kunnen argumenteren <i>filosofiekring, voorzitter/gespreksleider, thema, argument, mooi-lelijk</i>
	<i>fase 4</i>	stellingnemen m.b.v. verhelderende voorbeelden, met argumenten kunnen overtuigen <i>inleiding, (be)argumenteren, standpunt, oordeel, conclusie, goed-slecht</i>
	<i>1F</i>	Kan alledaagse aspecten beschrijven, zoals mensen, plaatsen en zaken. Kan verslag uitbrengen van gebeurtenissen, activiteiten en persoonlijke ervaringen. Kan een kort, voorbereid verhaal of presentatie houden en daarbij op eenvoudige vragen reageren. Kan de hoofdpunten volgen en kan de eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten. Kan kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en een reactie geven. Kan in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en vragen en kan kritisch luisteren naar deze informatie. Kan informatie beoordelen en een reactie geven.
	<i>2F</i>	Kan in grote lijnen redenen en verklaringen geven voor eigen meningen, plannen en handelingen en kan een kort verhaal vertellen. Kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. Kan vragen beantwoorden naar aanleiding van deze presentatie. Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning. Kan tijdens een discussie of overleg (op beleefde wijze) een probleem verhelderen, een overtuiging of mening, instemming of afkeuring uitdrukken en commentaar geven op de visie van anderen. Kan informatie vragen en geven aan instanties binnen en buiten school. Kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek.

SPREKEN & LUISTEREN	leertijl 6 ENGELSE KRING	
	<i>fase 1</i>	ik: naam, leeftijd, geslacht, hoofd, tellen van 1-10
	<i>fase 2</i>	lichaam, familie, huis, tuin, keuken, tellen tot 20, tijd: dag, nacht, eten, slapen
	<i>fase 3</i>	woonomgeving, klas, weer, muziek, tellen tot 100, gisteren, vandaag, morgen, dagen, geld, lengtematen
	<i>fase 4</i>	wijk, dorp, stad, streek, land, schoolvakken, hobby, sport, mode, vriendschap, tellen tot 1000, jaartallen, maanden van het jaar, seizoenen, eeuw, Engels geld
	1F	
	2F	

LEZEN	leerlijn 7 KOOKBOEK GEBRUIKEN	
	<i>fase 1</i>	koken met hulp, kook- en eetbegrippen en picto's
	<i>fase 2</i>	koken met hulp, levend rekenen, oefenklok, introductie kookwekker
	<i>fase 3</i>	zelfstandig koken, receptenboekje maken, maten en gewichten, klokkijken, wekker
	<i>fase 4</i>	biologisch voedsel en vegetarisme, zelfstandig bereiden en koken
	<i>1F</i>	Kan eenvoudige instructieve teksten lezen, zoals (eenvoudige) routebeschrijvingen en aanwijzingen bij opdrachten (uit een methode)
	<i>2F</i>	Kan instructieve teksten lezen, zoals recepten veel voorkomende aanwijzingen en gebruiksaanwijzingen en bijsluiters van medicijnen.

LEZEN	leerlijn 8 RTV-GIDS RAADPLEGEN	
	<i>fase 1</i>	weer-, datumbord, planbord, introductie dagen van de week, verjaardagskalender <i>morgen, middag, avond, dag en nacht, gisteren, vandaag, morgen</i>
	<i>fase 2</i>	dagen van de week, eergisteren, overmorgen, kun je zien hoe laat het is? <i>Vanochtend, vanmiddag, vanavond, eergisteren, overmorgen, zondag t/m zaterdag</i>
	<i>fase 3</i>	klokkijken, dienstregeling, planner, dagboek, maand, seizoen, kranten, tijdschriften <i>namen van maanden en seizoenen, krant, dagblad, tijdschrift, rtv-gids, titelpagina, bijlage, kolom</i>
	<i>fase 4</i>	excursie voorbereiden, agendagebruik <i>weeknummer, aantal dagen per maand, synoniemen voor seizoenen</i>
	<i>1F</i>	Kan eenvoudige instructieve teksten lezen, zoals (eenvoudige) routebeschrijvingen en aanwijzingen bij opdrachten (uit een methode)
	<i>2F</i>	Kan instructieve teksten lezen, zoals recepten veel voorkomende aanwijzingen en gebruiksaanwijzingen en bijsluiters van medicijnen.

LEZEN	<i>leerlijn 9</i>	WOORDENBOEK GEBRUIKEN
	<i>fase 1</i>	alfabetliedje, ABC-boek, kunnen duiden van plaatjes, prenten, picto's
	<i>fase 2</i>	zelf zoeken in abc-boek, beeldwoordenboek, begin alfabetiseren
	<i>fase 3</i>	alfabetiseren, juniorwoordenboek hanteren, informatie zoeken
	<i>fase 4</i>	basiswoordenboek, internetwoordenboek, encyclopedie, informatie vastleggen
	<i>1F</i>	
	<i>2F</i>	

LEZEN	leerlijn 10 LEERBOEK BESTUDEREN	
	<i>fase 1</i>	samen boeken bekijken, navertellen, informatieve prentenboeken bekijken <i>prentenboek, plaat, prent, foto, letter, woord</i>
	<i>fase 2</i>	alleen of in tweetallen navertellen, eenvoudige info-boekjes, begin tekstverkenning <i>zin, bladzij, pagina, tekst, hoofdletter, vet, schuin, cursief, titel</i>
	<i>fase 3</i>	mondeling samenvatten, zelfstandig kindertijdschriften e.d. lezen, tekststructuur <i>grafiek, legenda, spatie/witregel, inspringen, alinea, kernzin, lay-out</i>
	<i>fase 4</i>	voorbereiden van een toets, zelfstandig info lezen, bekend met tekststructuur <i>boektitel, hoofdstuktitel, paragraaftitel, sub- of tussentitel, paragraafindeling</i>
	<i>1F</i>	Kan eenvoudige informatieve teksten lezen, zoals zaakvakteksten, naslagwerken, (eenvoudige) internetteksten, eenvoudige schematische overzichten. Kan eenvoudige betogende teksten lezen, zoals voorkomend in schoolboeken voor taal- en zaakvakken, maar ook advertenties, reclames, huis-aan-huisbladen.
	<i>2F</i>	Kan informatieve teksten lezen, waaronder schoolboek en studieteksten (voor taal- en zaakvakken), standaardformulieren, populaire tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden) en het alledaagse nieuws in de krant. Kan betogende, vaak redundante teksten lezen, zoals reclameteksten, advertenties, folders maar ook brochures van formele instanties of licht

LEZEN	leerlijn 11 BRIEF LEZEN	
	<i>fase 1</i>	tekeningen en namen lezen, weer- datum- en planbord
	<i>fase 2</i>	beginnend lezen: zelf post lezen, begrippen: afzender, brief, envelop
	<i>fase 3</i>	zelfstandig lezen. Begrippen: plaats, datum, aanhef, soorten brieven en kaarten
	<i>fase 4</i>	aantekeningen maken, samenvatten, onderscheiden inleiding, kern, afsluiting
	<i>1F</i>	Kan eenvoudige informatieve teksten lezen, zoals zaakvakteksten, naslagwerken, (eenvoudige) internetteksten, eenvoudige schematische overzichten.
	<i>2F</i>	Kan informatieve teksten lezen, waaronder schoolboek en studieteksten (voor taal- en zaakvakken), standaardformulieren, populaire tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden) en het alledaagse nieuws in de krant.

LEZEN	leerlijn 12 GEDICHTEN LEZEN	
	<i>fase 1</i>	bakerrijmpjes, spelliedjes, aftelrijmpjes, rijmpje, versje, liedje
	<i>fase 2</i>	gedicht lezen en voordragen, gedichten lezen
	<i>fase 3</i>	gedicht leren en voordragen, eigen gedicht voorlezen, gedichten zoeken (bundels)
	<i>fase 4</i>	bespreken van gedicht, interpreteren, achtergrondinformatie, termen
	<i>1F</i>	Herkent basale structuur elementen, zoals wisselingen van tijd en plaats, rijm en versvorm. Kan meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. Kan gedichten en verhaalfragmenten parafraseren of samenvatten. Kan relaties leggen tussen de tekst en de werkelijkheid. Kan spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen. Herkent verschillende emoties in de tekst, zoals verdriet, boosheid en blijdschap. Evalueert de tekst met emotieve argumenten. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen. Kan interesse in bepaalde fictievormen aangeven.
	<i>2F</i>	Herkent het genre. Herkent letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven. Kan het denken, voelen en handelen van personages beschrijven. Kan de ontwikkeling van de hoofdpersoon beschrijven. Kan bepalen in welke mate de personages en gebeurtenissen herkenbaar en realistisch zijn. Kan personages typeren, zowel innerlijk als uiterlijk. Evalueert de tekst ook met realistische argumenten en kan persoonlijke reacties toelichten met voorbeelden uit de tekst. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen en kan de interesse in bepaalde genres of onderwerpen motiveren.

LEZEN	leerlijn 13 MOOIE BOEKEN LEZEN	
	<i>fase 1</i>	navertellen van eigen leeservaringen
	<i>fase 2</i>	zelf prentenboek lezen, praten over boeken <i>verhaal, prentenboek, sprookje – waar, niet waar gebeurd – hoofdstuk, hoofdpersoon, afloop</i>
	<i>fase 3</i>	zelfstandig boek lezen, boek samenvatten, samen leeskring voorbereiden <i>historisch verhaal, avonturenroman-realistisch, fantastisch, historisch, humoristisch-bijfiguur, dialoog</i>
	<i>fase 4</i>	leesverslag, recensie en beoordelen (stijl, fantasie, realisme, humor, plot, karakters <i>SF, toekomstroman, psychologische roman, ik-boek, dagboekverhaal, hij/zij verhaal-karakters, strekking-climax, flash-back, plot, stijl</i>
	<i>1F</i>	Herkent basale structuurelementen, zoals wisselingen van tijd en plaats, rijm en versvorm. Kan meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. Kan gedichten en verhaalfragmenten parafraseren of samenvatten. Kan relaties leggen tussen de tekst en de werkelijkheid. Kan spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen. Herkent verschillende emoties in de tekst, zoals verdriet, boosheid en blijdschap. Evalueert de tekst met emotieve argumenten. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen. Kan interesse in bepaalde fictievormen aangeven.
	<i>2F</i>	Herkent het genre. Herkent letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven. Kan het denken, voelen en handelen van personages beschrijven. Kan de ontwikkeling van de hoofdpersoon beschrijven. Kan bepalen in welke mate de personages en gebeurtenissen herkenbaar en realistisch zijn. Kan personages typeren, zowel innerlijk als uiterlijk. Evalueert de tekst ook met realistische argumenten en kan persoonlijke reacties toelichten met voorbeelden uit de tekst. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen en kan de interesse in bepaalde genres of onderwerpen motiveren.

SCHRIJVEN	leerlijn 14 WERKSTUK MAKEN	
	<i>fase 1</i>	een tekening met tekst van de juf/meester
	<i>fase 2</i>	een geïllustreerde tekst in omslag
	<i>fase 3</i>	een geïllustreerd verslag van enkele hoofdstukjes
	<i>fase 4</i>	een werkstuk (album) dat zo mogelijk ook op het net beschikbaar komt
	<i>1F</i>	Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven. Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.
	<i>2F</i>	Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

SCHRIJVEN	leerlijn 15 BRIEF SCHRIJVEN	
	<i>fase 1</i>	een wenskaart tekenen, juf schrijft tekst, kind de eigen naam
	<i>fase 2</i>	een wenskaart maken en zelf adresseren
	<i>fase 3</i>	zelfstandig een brief schrijven
	<i>fase 4</i>	een zakelijke brief schrijven, die beantwoordt aan de eisen
	<i>1F</i>	Kan een briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen e.d. Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven.
	<i>2F</i>	Kan e-mails of informele brieven schrijven en daarbij meningen en gevoelens uitdrukken. Kan met behulp van standaardformulieren eenvoudige zakelijke brieven produceren en schriftelijke verzoeken opstellen. Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les.

SCHRIJVEN	leerlijn 16 SCHOOLCORRESPONDENTIE	
	<i>fase 1</i>	een wenskaart tekenen, juf schrijft tekst, kind de eigen naam
	<i>fase 2</i>	een wenskaart / mailtje maken en lezen
	<i>fase 3</i>	zelfstandig een brief/mail schrijven, lezen en versturen/ontvangen
	<i>fase 4</i>	een zakelijke brief schrijven, die beantwoordt aan de eisen, in het Engels corresponderen, plannen en organiseren van een bezoek/treffen
	<i>1F</i>	Kan een briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen e.d. Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven. Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.
	<i>2F</i>	Kan e-mails of informele brieven schrijven en daarbij meningen en gevoelens uitdrukken. Kan met behulp van standaardformulieren eenvoudige zakelijke brieven produceren en schriftelijke verzoeken opstellen. Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

SCHRIJVEN	leertijl 17 VRIJE TEKST (zie bijlage vrije tekst)	
	<i>fase 1</i>	vertelt en tekent verhaal, eigen krabbels en schrijfsels, computer verkennen <i>klank, letter, woord, zin, tekst, echt, niet echt gebeurd</i>
	<i>fase 2</i>	zelf woorden en zinnen bij tekening, naschrijven en stempelen, begin lay-out <i>verhaal, fantasie, werkelijkheid, titel, slot, hoofdletter, punt, regel, bladzij, pagina</i>
	<i>fase 3</i>	zelf teksten schrijven, netversie, interpunctie, illustratie, computergebruik leesteken, vraagteken, uitroepeten, komma, ontwerp en netversie, dieldeling (begin, kern, slot), climax, afloop, conclusie, vraagzin, enkelvoudig en samengesteld, zinsbouw, zinsverband, zinsdeel, verwijswoorden, verbindingswoorden
	<i>fase 4</i>	samenhangende tekst, mooie presentatie, werken met Word en digitale foto's alinea, kernzin, paragraaf, signaalwoord, volledigheid, chronologie, logica, tijdsvormen, directe en indirecte rede, aanhalingstekens, dubbele punt, haakjes, gedachtestreepjes, puntkomma, dubbelzin, homoniemen, ironie, beeldspraak, figuurlijke taal, stijlfiguren, clichés, uitdrukkingen en spreekwoorden synoniemen woordkeus
	<i>1F</i>	Kan eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen en fantasieën opschrijven in een verhaal, in een informatieve tekst of in een gedicht.
	<i>2F</i>	Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten.

SCHRIJVEN	leerlijn 18 GEDICHTEN SCHRIJVEN	
	fase 1	aandacht voor bakerrijmpjes, spelliedjes, aftelrijmpjes, rijmpje, versje, liedje <i>woord, klank, letter, rijm, rijmpje, versje, liedje, aftelrijmpje</i>
	fase 2	bakerrijmpjes opzeggen, elfje, kettinggedicht, stempelen, inktprint, computer <i>kettinggedicht, elfje</i>
	fase 3	gedichten voordragen, liederen, ook Haiku en vrij vers, illustreren, toepassen <i>lettergreep, strofe, dubbelzinnigheid, Haiku, vrij vers</i>
	fase 4	ook limerick, gedichten kalligraferen, terminologie <i>refrein, binnenrijm, klinkerrijm, alliteratie, beeldspraak, figuurlijke taal, Limerick, rondeel, sonnet</i>
	1F	Kan eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen en fantasieën opschrijven in een verhaal, in een informatieve tekst of in een gedicht.
	2F	

SCHRIJVEN	leerlijn 19 LEESVERSLAG MAKEN	
	<i>fase 1</i>	Laten zien en vertellen over meegebracht boek, voorleeskring: meester juf, verhaal door juf samenvatten <i>boek, schrijver, plaatjes, spannend, begin, hoofdpersoon, spannend, droevig, uit/einde</i>
	<i>fase 2</i>	Laten zien en vertellen over meegebracht boek, voorleeskring: zelf wat voorlezen, verhaal zelf samenvatten <i>verhaal, prentenboek, sprookje, versje, echt gebeurd of niet.</i>
	<i>fase 3</i>	Het leesverslag formulier samen invullen <i>schrijver, geboortejaar, illustrator, omslag, recensie, hoofdstuk, hoofdpersoon, afloop uitgever, historisch verhaal, avonturenroman, realistisch, fantastisch, historisch, humoristisch, bijfiguren, dialoog, samenvatting, toekomstroman,</i>
	<i>fase 4</i>	Het leesverslag formulier invullen Samenhangende tekst schrijven n.a.v. een boek <i>psychologisch, raamvertelling, dagboekverhaal, hij/zij-verhaal, historisch, eigentijds, climax, flash-back, thema, strekking.</i>
	<i>1F</i>	Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.
	<i>2F</i>	Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

leerlijn 20 RECENSIE SCHRIJVEN	
SCHRIJVEN	<i>fase 1</i> Kinderen vertellen en tekenen over een prentenboek. Juf noteert een kernzin, titel van het boek en het kind schrijft/ stempelt de eigen naam. Tekening kind + door juf uit de mond van het kind opgetekende zin. Ondertekening door het kind.
	<i>fase 2</i> kind schrijft steeds vaker zelf woorden en zinnnetjes in of bij de tekening, de leraar vult aan, maakt zinnen. Kind gaat naschrijven of stempelen. Eerst in klad, na correctie stempelen of op de tekstverwerker: tekening + korte tekst van het kind
	<i>fase 3</i> Kinderen schrijven zelfstandig de recensietekst, van ontwerp naar netversie met behulp van medeleerlingen en leraar. korte samenvatting boek + tekening. Met persoonlijk oordeel.
	<i>fase 4</i> In zinnen, alinea's een samenhangende tekst schrijven, van ontwerp naar netversie. Typering hoofdpersonen, stijl. Oordeel met argumenten.
	1F Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten. Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven. Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.
	2F Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

leerlijn 21 KLASSEN- EN SCHOOLKRANT		
SCHRIJVEN	fase 1	De organisatie en productie berust bij de groepsleraar (eventueel met hulp van de klassenassistent) al of niet in samenwerking met oudere leerlingen. <i>Krant, klassenkrant, schoolkrant, vrije tekst, gedicht, tekening</i>
	fase 2	De organisatie en productie berust bij de groepsleraar en kinderen. Wekelijks productie op vast tijdstip met duidelijke werkafspraken en rolverdeling: leraar, assistent, bouwteam, oudere leerlingen. <i>illustratie, leesverslag, schrijver, lezer, tekstverwerker</i>
	fase 3	De organisatie en productie berust bij de kinderen en groepsleraar. Een regelmatig wisselende groep kinderen vormt de redactie- en productiegroep onder leiding van de groepsleraar. <i>Lay-out, opmaak, voorpagina, lettertype, lettergrootte, vet, cursief, witregel, spatie, artikel, titel, kop, alinea, inspringen</i>
	fase 4	De organisatie en productie berust bij de kinderen. zelfstandig werkende redactiegroep. De redactie verantwoordt zich in de klassenvergadering. <i>Recensie, kolom, bladspiegel ondertitel, kop, kopjes, tussentitels, Column, reportage, nieuwsbericht</i>
	1F	Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten. Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven. Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.
	2F	Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les. Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

TAALBESCHOUWING	leertlijn 22 ZINSONTLEDING	
	fase 1	woorden en klanken onderscheiden
	fase 2	zinnen maken, woordherkenning, weet wat een zin is
	fase 3	zinsdeel, verplaatsingsproef, tijd, tijdproef, persoonsvorm, werkwoord, vragende zin
	fase 4	onderwerp, getalsproef, zinskern, getal, weglaatproef, uitbreidingsproef, restdelen
	1F	Kan voldoende feitelijke informatie halen uit instructies en aanwijzingen om taken of handelingen uit te kunnen voeren.
	2F	Kan uitleg en instructies over concrete onderwerpen begrijpen.

TAAKBESCHOUWING	leerlijn 23 WOORDSOORTEN	
	<i>fase 1</i>	woord, klank, letter
	<i>fase 2</i>	ook: zin en volgorde
	<i>fase 3</i>	ook: werkwoord (WW), lidwoord (LW), zelfstandig naamwoord (ZN)
	<i>fase 4</i>	ook: bijvoeglijk naamwoord (BN)
	<i>1F</i>	Kan voldoende feitelijke informatie halen uit instructies en aanwijzingen om taken of handelingen uit te kunnen voeren.
	<i>2F</i>	Kan uitleg en instructies over concrete onderwerpen begrijpen.

Verantwoording referentieniveaus en werken met DATplus

In dit deel draaien we de aanpak om die we in het vorige deel hebben gebruikt. In plaats van de referentieniveaus bij de leerlijnen te beschrijven, geven we nu een overzicht van de referentieniveaus.

Bij elk referentieniveau hebben we beschreven in welke leerlijn dit referentieniveau wordt aangeboden. Zo zie je in één oogopslag welke taalleerlijn gekoppeld is aan welk referentieniveau.

Lezen: fictionele, narratieve en literaire teksten

Algemene omschrijving

1F: Kan jeugdliteratuur belevend lezen.

2F: Kan eenvoudige adolescentenliteratuur herkenkend lezen.

Taken	1F	2F
Begrijpen Leerlijn 12, 13	Herkent basale structuur elementen, zoals wisselingen van tijd en plaats, rijm en versvorm. Kan meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. Kan gedichten en verhaalfragmenten parafraseren of samenvatten.	Herkent het genre. Herkent letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Kan situaties en verwickelingen in de tekst beschrijven. Kan het denken, voelen en handelen van personages beschrijven. Kan de ontwikkeling van de hoofdpersoon beschrijven. Kan de geschiedenis in chronologische volgorde navertellen.
Interpreteren Leerlijn 12, 13	Kan relaties leggen tussen de tekst en de werkelijkheid. Kan spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen. Herkent verschillende emoties in de tekst, zoals verdriet, boosheid en blijdschap.	Kan bepalen in welke mate de personages en gebeurtenissen herkenbaar en realistisch zijn. Kan personages typeren, zowel innerlijk als uiterlijk.
Evalueren Leerlijn 12, 13	Evalueert de tekst met emotieve argumenten. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen. Kan interesse in bepaalde fictievormen aangeven.	Evalueert de tekst ook met realistische argumenten en kan persoonlijke reacties toelichten met voorbeelden uit de tekst. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen en kan de interesse in bepaalde genres of onderwerpen motiveren.

Lezen: zakelijke teksten

Algemene omschrijving

1F: Kan eenvoudige teksten lezen over alledaagse onderwerpen en over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld.

2F: Kan teksten lezen over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling en over onderwerpen die verder van de leerling af staan.

Taken	1F	2F
Lezen van informatieve teksten Leerlijn 10, 11	Kan eenvoudige informatieve teksten lezen, zoals zaakvakteksten, naslagwerken, (eenvoudige) internetteksten, eenvoudige schematische overzichten.	Kan informatieve teksten lezen, waaronder schoolboek en studieteksten (voor taal- en zaakvakken), standaard-formulieren, populaire tijdschriften, teksten van internet, notities en schematische informatie (waarin verschillende dimensies gecombineerd worden) en het alledaagse nieuws in de krant.
Lezen van instructies Leerlijn 7, 8	Kan eenvoudige instructieve teksten lezen, zoals (eenvoudige) routebeschrijvingen en aanwijzingen bij opdrachten (uit een methode)	Kan instructieve teksten lezen, zoals recepten veel voorkomende aanwijzingen en gebruiksaanwijzingen en bijsluiters van medicijnen.
Lezen van betogende teksten Leerlijn 10	Kan eenvoudige betogende teksten lezen, zoals voorkomend in schoolboeken voor taal- en zaakvakken, maar ook advertenties, reclames, huis-aan-huisbladen.	Kan betogende, vaak redundante teksten lezen, zoals reclameteksten, advertenties, folders maar ook brochures van formele instanties of licht opiniërende artikelen uit tijdschriften.

Mondelinge taalvaardigheid: gesprekken

Algemene omschrijving

1F: Kan eenvoudige gesprekken voeren over vertrouwde onderwerpen in het dagelijks leven op en buiten school.

2F: Kan in gesprekken over alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit leefwereld en (beroeps)opleiding uiting geven aan persoonlijke meningen, kan informatie uitwisselen en gevoelens onder woorden brengen.

Taken	1F	2F
Deelnemen aan discussie en overleg Leerlijn 2, 4, 5	Kan de hoofdpunten volgen en kan de eigen mening verwoorden en onderbouwen met argumenten. Kan kritisch luisteren naar meningen en opvattingen en een reactie geven.	Kan bespreken wat er gedaan moet worden en bijdragen aan de planning. Kan tijdens een discussie of overleg (op beleefde wijze) een probleem verhelderen, een overtuiging of mening, instemming of afkeuring uitdrukken en commentaar geven op de visie van anderen.
Informatie uitwisselen Leerlijn 2, 4	Kan in gesprekken binnen en buiten school informatie geven en vragen en kan kritisch luisteren naar deze informatie. Kan informatie beoordelen en een reactie geven.	Kan informatie vragen en geven aan instanties binnen en buiten school. Kan informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek.

Mondelinge taalvaardigheid: luisteren

Algemene omschrijving

1F: Kan luisteren naar eenvoudige teksten over alledaagse, concrete onderwerpen of over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling.

2F: Kan luisteren naar teksten over alledaagse onderwerpen, onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld van de leerling of die verder van de leerling af staan.

Taken	1F	2F
Luisteren naar instructies Leerlijn 22, 23	Kan voldoende feitelijke informatie halen uit instructies en aanwijzingen om taken of handelingen uit te kunnen voeren.	Kan uitleg en instructies over concrete onderwerpen begrijpen.
Luisteren als lid van een live publiek Leerlijn 1, 2, 4	Kan de hoofdlijn begrijpen van korte informatieve, instructieve en betogende teksten met een duidelijke structuur en voldoende herhaling. Kan eenvoudig, voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.	Kan een helder gestructureerde voordracht, toespraak of les begrijpen over vertrouwde onderwerpen binnen het eigen vak- of interessegebied. Kan een voorgelezen of verteld verhaal begrijpen.
Luisteren naar radio en televisie en naar gesproken tekst op internet Leerlijn 4, 14	Kan hoofdpunten van korte en duidelijke berichten op radio en televisie en via internet begrijpen als onderwerp en context bekend zijn. Kan selectief luisteren om de benodigde informatie te halen uit korte berichten op bijvoorbeeld een telefoonbeantwoorder.	Kan de hoofdpunten begrijpen van (nieuws)berichten, documentaires, reclameboodschappen en discussieprogramma's over vertrouwde onderwerpen. Kan films en televisieseries geschikt voor de eigen leeftijd volgen.

Schrijven

Algemene omschrijving

1F: Kan korte, eenvoudige teksten schrijven over alledaagse onderwerpen of over onderwerpen uit de leefwereld.

2F: Kan samenhangende teksten schrijven met een eenvoudige, lineaire opbouw, over uiteenlopende vertrouwde onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijk aard.

Taken	1F	2F
Vrij schrijven leerlijn 17, 18, 20, 21	Kan eigen ideeën, ervaringen, gebeurtenissen en fantasieën opschrijven in een verhaal, in een informatieve tekst of in een gedicht.	
Correspondentie Leerlijn 15, 16	Kan een briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen e.d.	Kan e-mails of informele brieven schrijven en daarbij meningen en gevoelens uitdrukken. Kan met behulp van standaardformulieren eenvoudige zakelijke brieven produceren en schriftelijke verzoeken opstellen.
Formulieren invullen, berichten, advertenties en aantekeningen Leerlijn 14, 15, 16, 20, 21	Kan een kort bericht, een boodschap met eenvoudige informatie schrijven. Kan eenvoudige standaardformulieren invullen. Kan aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven.	Kan notities, berichten en instructies schrijven waarin eenvoudige informatie van onmiddellijke relevantie voor vrienden, docenten en anderen wordt overgebracht. Kan een advertentie opstellen om bijvoorbeeld spullen te verkopen. Kan aantekeningen maken tijdens een uitleg of les.
Verslagen, werkstukken, samenvattingen en artikelen Leerlijn 14, 16, 19, 20, 21	Kan een verslag en of een werkstuk schrijven en daarbij stukjes informatie uit verschillende bronnen samenvatten.	Kan verslagen en werkstukken schrijven met behulp van een stramien en daarbij informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen. Kan onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten. Kan een collage, een krant of muurkrant maken.

Taalverzorging en begrippen

Voor dit onderdeel geldt een andere opbouw. Er is geen sprake van een algemene omschrijving anders dan: ‘Het vierde domein begrippenlijst en taalverzorging kent een eigen structuur. Hierin wordt beschreven wat we van leerlingen verwachten als het gaat om grammatica en spelling en er staan begrippen in die leerlingen moeten kunnen gebruiken op de verschillende niveaus’.

SLO werkte (ook) voor deze onderdelen een gedetailleerde leerstoflijn uit. Wij refereren daaraan om dit onderdeel toegankelijk te maken voor leraren en tegelijk directies een instrument te verstrekken om aan te tonen hoe taalverzorging en begrippen bij Levend Taalonderwijs aan de orde komen. We doen dat aan de hand van een leerlijn uit DAT plus: werken met de vrije tekst.

We geven hier een voorbeeld van integratie van de ‘referentiedoelen’ op het gebied van taalverzorging en taalbegrippen bij het werken met de leerlijn vrije tekst, een belangrijk onderdeel voor het Levend Taalonderwijs, een leerlijn waar je niet zonder wilt en kunt. De leerlijn vrije tekst wordt wel de hoofdader van Levend Taalonderwijs genoemd, zonder daarmee de andere leerlijnen tekort te willen doen. De vrije tekst is de basis van het schrijven, maar ook van het lezen en heeft, mits het werken met de vrije tekst goed en volledig wordt uitgevoerd op de school allerlei verbanden met andere leerlijnen. Werken met een klassenkrant, de klassenvergadering, de schoolcorrespondentie, maar ook actualiteiten kring, gedichten schrijven... zonder uitleg is de relatie zo gelegd.

We schreven hierboven dat we benadrukken het werken met vrije teksten gedegen op te nemen in je *klaswerking* (mooi Vlaams woord is dat;-)

We gaan daarbij uit van deze stappen:

1 Er is een stimulerende schrijf- en leesomgeving. De school, de klas bruist van taal en avontuur.

2 Kinderen schrijven teksten. Ze worden daartoe in de gelegenheid gesteld: niet (alleen) op vaste momenten, maar er is altijd gelegenheid om te schrijven en te lezen. In welke vorm je de tekst wilt schrijven bepaalt het kind zelf. Hoewel het heel goed is hier ook stimulans te bieden: onderwerpen, vormen, soorten teksten, schrijfstijlen.

3 De kinderen schrijven eerst een oefenversie en die oefenversie wordt met een 'expert' bekeken. Er worden adviezen gegeven op het terrein van spelling, interpunctie, woordkeus. Als het kind meer gevorderd is in het schrijven kan dit met een schriftelijke begeleiding. Het gebruik van een woordkaart is aan te bevelen.

4 Voordat de tekst wordt voorgelezen aan de groep in de tekstenkring, is deze geïllustreerd met een tekening. Alle adviezen over de spelling en zinsbouw zijn opgevolgd. Als kinderen werken op de tekstverwerker is dat heel praktisch. Werken ze op papier dan kost dat veel tijd.

5 De tekstenkring gaat vooral over de inhoud van de tekst, minder om de taalkundige aspecten. De boodschap, het verhaal staat centraal. Het kan aanleiding zijn voor verdieping, buurtwandeling, een thema, een werkstuk, een brief, ... soms voor de hele groep, vaker voor een of een paar leerlingen.

6 Minimaal een keer per week wordt er door de groep een tekst gekozen uit de voorgelezen teksten. Hoe je dat doet? Dat verschilt per school en situatie. In de literatuur worden diverse voorbeelden genoemd. Soms kan het zijn dat de leraar daar een grote stem in heeft, maar doel moet zijn dat dit gebeurt met instemming van de meerderheid van de klas. Immers de tekst die gekozen wordt, wordt de tekst die straks 'de groepstekst' wordt.

7 De gekozen tekst wordt besproken met de groep. Hier gaat het niet alleen meer over de inhoud, maar met name ook om de formulering. Het zijn geen oppervlakkige gesprekken. De auteur blijft in zijn rol als beslisser, maar de inhoudelijke argumenten geven de doorslag om een voorgestelde wijziging wel of niet toe te passen of te zoeken naar een alternatief. De leraar moet hier niet op de achtergrond treden, maar het proces mee gaan sturen in de richting van: we maken samen een prachtig product. Ook hier is de gelegenheid voor de leraar om aanvullende uitleg en oefening op het gebied van taalverzorging en het leren kennen van begrippen te legitimeren en te realiseren.

8 De geredigeerde tekst wordt 'gedrukt'. Er wordt een tekst van gemaakt die prachtig wordt geïllustreerd, met een aansprekende lay-out, vormgeving. Afhankelijk van de manier waarop de teksten worden verspreid, want dat is de bedoeling, wordt er gewerkt met 'echte' grafische druktechnieken of technologische digitale toepassingen.

9 In klassenkrant, schoolkrant, op website, blog of via appgroep, vitrine, Wordt het eindproduct gepresenteerd. En worden lezers uitgedaagd en gestimuleerd om te reageren.

Ondertussen houdt de leraar in de smiezen of er goed is gewerkt. Wie wat heeft gedaan, welke doelen zijn gehaald en waar liggen de uitdagingen voor de volgende keer? Vergeet vooral ook niet om daar de kinderen weer bij te betrekken... zij willen ook weten of ze vorderingen maken en of er nog wat zinvol en leuk is te doen op de school.

En dan nu weer verder over die referentieniveaus.

SLO heeft in opdracht van de overheid de referentieniveaus uitgewerkt voor de onderwijspraktijk. Hier zullen we onderzoeken en uitwerken hoe je de aan de 'doelen' op het gebied van de *Begrippenlijst (bijvoorbeeld kennis van begrippen als klinker, zelfstandig naamwoord of spreekwoord) en taalverzorging (taal correct toepassen)* kunt werken als je werkt met de vrije tekst.

In de publicatie van SLO over de begrippenlijst en taalverzorging worden alle onderwerpen genoemd bij 'begrippen'. Ook spelling werkte SLO uit, maar wij laten dat onderdeel van de taalverzorging hier buiten beschouwing, daarover straks meer.

Levend Leren maakte op basis van de leerstoflijnen van SLO, aansluitend bij de praktijk die op veel freinet- en jenaplanscholen werd /wordt toegepast, een taalactiviteitenlijst van: je schrijft op welke onderdelen aan de orde moeten komen en neemt dat mee in de begeleiding. Als er een tekstbespreking is geweest, of er is een andere aanleiding, dan bied je het onderwerp (begrip) aan. Met de collega's stem je af welke begrippen het beste in welke groep aan de orde kunnen komen. Sommige scholen gaan een stapje verder: in groep x komen die onderwerpen aan de orde en de leraar is er verantwoordelijk voor dat de kinderen dat kennen en kunnen.

Op de volgende pagina is een voorbeeld van een taalactiviteitenlijst die is gebaseerd op de referentieniveaus opgenomen.

TAALACTIVITEITENLIJST Schrijven en taalbeschouwing, begrippen. (voorbeeld)

	1 F niveau
	2 F niveau
	<i>Niet benoemd in wet</i>

Paars is 3 4, Groen is 5 6, Rood is 7 8

Cursief houdt in dat het niet wettelijk is vastgesteld.

TAALBESCHOUWING & BEGRIPPEN	3	4	5	6	7	8
Punt						
Komma						
Vraagteken						
Uitroepteken						
Aanhalingstekens						
Hoofdletter						
Dubbele punt						
Trema						
Accent						
Puntkomma						
<i>Koppelteken afbreekstreepje</i>						
<i>Apostrof</i>						
Zelfstandig naamwoord						
Werkwoord						
<i>Lidwoord</i>						
<i>Voegwoord</i>						
<i>Voorzetsel</i>						
<i>Telwoord</i>						
<i>Bijvoeglijk naamwoord</i>						

Zin						
Onderwerp						
Persoonsvorm						
Vragende vorm						
Hoofdzin / bijzin						
Zinsdeel						
Gezegde						
Lijdend voorwerp						
Lijdende vorm / bedrijvende vorm						
Tekst						
Versje, rijmpje, gedichtje, liedje						
Omslag						
Tekstsoort						
Inleiding, kern, slot						
Argument, feit, mening, standpunt						
Inhoudsopgave						
Gespreksvormen: overleg, discussie, interview						
Gespreksvormen: debat, monoloog, dialoog,						
Tekstthema / hoofdgedachte						
Paragraaf						
Letterlijk, figuurlijk,						

Uitdrukkingen, spreekwoorden, gezegdes						
Synoniem						
Homoniem, homofoon						
Leenwoord						
Taal: moedertaal, tweede taal, vreemde taal, dialect						
Meertaligheid						
Taal: informeel, formeel						
Vaktaal/jargon						
Lettergreep						
Meervoud / enkelvoud						
Verkleinwoord						
Infinitief /stam werkwoord						
Samenstelling						
Tegenwoordige /verleden tijd						
Voorvoegsel / achtervoegsel						
Klankvast / klankveranderend ww (zwak / sterk)						
1° 2° 3° persoon						
Trappen van vergelijking (groot, groter, grootst)						
Voltooide tijd						

Onvoltooide tijd						
Voltooid deelwoord						
Toekomende tijd						
Directe en indirecte rede						
Regel						
Bladzijde						
Hoofdstuk						
Titel						
Alinea						
Lettertype						
Kopje						
Opmaak / lay-out						
Cursief / vet						

Wat heel handig is: bewaar de taalactiviteiten die je aanbood. Die komen later altijd weer van pas. Andere tip: maak gebruik van bestaand materiaal, niks mis met selectief functioneel gebruik van een taalmethode. Maar hoed je voor de valkuil: ik maak mijn eigen methode taalbegrippen en verzorging en bied elke week de volgende les uit mijn eigen bundel aan. Want daarmee span je de os achter de ploeg en verlies je de authenticiteit en kick van het samen met de kinderen bedenken van passende activiteiten.

En hoe zit het nu met 1 F en 2 F bij deze aanpak?

In het overzicht zie je deze drie kleuren. Die komen overeen met de referentieniveaus. De oranje vakjes zijn niet opgenomen in de tekst van de referentieniveaus, maar de taalkundigen van SLO achtten ze wel belangrijk en zinvol om op te nemen in hun overzicht. Wij hebben dat om die reden ook gedaan. Scholen kunnen niet de begrippen, maar wel het moment waarop ze dat geschikt vinden om aan de orde te stellen zelf plannen. Bovenstaand overzicht is nagenoeg volledig, maar kan ook aangevuld worden met onderwerpen die scholen zelf belangrijk achten. Advies is: probeer zoveel mogelijk kinderen in aanraking te brengen met alle begrippen. Maar zorg er zeker voor dat kinderen die het aan kunnen ook de moeilijke begrippen leren.

En hoe verhoudt zich dit tot leerlijnen 22 en 23 over respectievelijk zinsontleding en woordsoorten?

Als je school deze leerlijnen over taalbeschouwing toepast komen veel begrippen die in de referentieniveaus zijn opgenomen aan de orde. We hebben deze in de taalontwikkelingskaarten benoemd.

En hoe doe je dat dan bij spelling, taalverzorging?

We hebben spelling hier niet uitgebreid meegenomen. In de brochure van SLO en de referentiedoelen worden alle spellinggevallen en categorieën benoemd. Sommige scholen passen een methode toe om dit gestructureerd aan de orde te stellen in de school. Maar onze ervaring is dat wanneer je een 'aanvullende methode' gaat gebruiken dat de dood in de pot is voor Levend Taalonderwijs. Wat scholen wel doen is additioneel een leergang voor spelling of werkwoordspelling gebruiken. Dat kan. 'Spelling is de meest belangrijke bijzaak van het Taalonderwijs', was de gevleugelde term van Rouke Broersma, die aan de wortel stond van DAT plus. Kies voor een effectieve en efficiënte werkwijze. In hoofdstuk 9 van DAT Plus geeft hij daarvoor aanbevelingen.

We verwijzen hier alleen naar de overzichten op blz 14 t/m 16 in de publicatie van SLO die je hier kunt vinden: <https://www.slo.nl/@4337/leerstoflijnen-1/>

Tenslotte

Ondertussen wordt er in opdracht van het ministerie door SLO gewerkt aan nieuwe kerndoelen. Dat proces 'in ontwikkeling' volgen wij als werkgroep Levend Taalonderwijs. In een volgende publicatie laten we zien hoe deze nieuwe kerndoelen opgenomen worden in de leerlijnen. We kunnen dat niet eerder doen dan nadat het nieuwe kerndoelen zijn vastgesteld. Ook met betrekking tot dit document volgen we de ontwikkelingen en zo nodig passen we dit aan.